

Motion

1977/78:732

av Rolf Hagel och Alf Lövenborg
om ett minnesmärke över Ådalenhändelserna

Den 14 maj 1931 är ett mörkt kapitel i den svenska arbetarrörelsens historia. Militär med kulsprutor och maskingevär besköd en fredlig arbetardemonstration. Fem människor dödades: fabriksarbetaren Erik Bergström, Frånö, fabriksarbetaren Ernst Eriksson, Väja, jungmannen Sture Larsson, Västervik, arbetaren Evert Nygren, Brunne, samt en ung kvinna, Eira Söderberg, Svanö. Fem personer sårades. Om inte en ung man i demonstrationens orkester rådigt blåst "eld upphör" i sin trumpet, kunde massakern blivit ännu mera fruktansvärd.

Bakgrunden till Ådalenhändelserna, som skakade hela vårt land, som följdes av omfattande protestmöten och demonstrationer, av åtal mot tidningar och talare, av häktningar och hårda fängelsedomar, men också av strålände bevis på kampvilja och solidaritet från det arbetande folkets sida, var den svåra kris som härjade i världen och under 1930-talets första år drabbade Sverige. De borgerliga regeringarna, höger och frisinnade, kunde med sin politik inte bemästra krisens följder. Massarbetslöshet, omfattande strejkstrider, massuppsägningar, lönereduceringar på upp till tio procent, kännetecknade de svenska kapitalisternas politik, samtidigt som en reaktionär våg gick över landet, följsam till den tyska nazismens framträngande.

Mot arbetarna, som på många håll tvingades tillgripa strejkvapnet gentemot permitteringar, avskedanden och lönesänkningar, mobiliserades inte bara polis utan också strejkbrytare, varmed arbetsköparna trodde sig kunna betvinga de kämpande arbetarna. Explosionen kom i Ådalen, där strejkbrytare inkallats under en omfattande lönekonflikt vid Marmaverken. Arbetarna vid Graningekoncernens fabriker gick i sympatistrejk. Ytterligare strejkbrytare anställdes, flera beväpnade och kriminella element. Motsättningar mellan de strejkande i det fattiga Ådalen och strejkbrytarna kunde inte undvikas. "I stället för att bortföra strejkbrytarna och därmed återställa lugnet, fattade länsstyrelsen nu det ödesdiga beslutet att inkalla militär, vilket självfallet ledde till att stämningen ytterligare förbittrades. Detta traditionella sätt att med sabelns hjälp 'upprätthålla lag och ordning' – det vill säga värna om samhällets privilegierade klasser och deras intressen – måste verka som en utmaning mot det fattiga och 'röda' Ådalen." (Citat ur bokfilmen Arbetarrörelsens krönika.)

En protestdemonstration med flera tusental deltagare, och vars fredliga karaktär framgick av att man marscherade med fanor och musikkår i täten och att det också var kvinnor och barn i leden, tågade den 14 maj mot

strejkbrytarförläggningen i Lunde. Där – utan att det kunde påvisas att demonstranterna på något sätt störde ordningen – föll de dödande skotten.

Den våg av förbittring som svepte över landet riktades inte minst mot den frisinnade regeringen, om vilken det från ledande socialdemokratiskt håll gavs följande omdöme:

Något så oerhört har aldrig tidigare inträffat i den svenska arbetarklassens kampfyllda historia. Trots att militär hade utkallats vid Sundsvallsstrejken 1879, till Sandö 1907, under de oroliga krisåren före storstrejken och under hungeråret 1917, har det inte förrän nu, under "den frisinnade och kristliga regeringen Ekman", skjutits skarpt på svenska arbetare.

Begravningen av offren för militärens kulor, som ägde rum i Kramfors den 21 maj, fick formen av en mäktig solidaritetsmanifestation. 25 000 människor gick i sorgetåget. Lokala generalstrejker genomfördes. Den fackliga parollen om fem minuters tystnad följdes landet över. Pressen noterade "dödstystnad kl. 12 i Stockholm", då alla hjul i fabriker och all trafik på gatorna stannade av under fem tysta minuter.

Men Ådalenhändelserna fick också ett annat efterspel. Efter undersökning av en regeringskommission följde domar, som (enligt ovan citerade krönika) "måste betecknas som rena klassdomar". Den för militärens inkallande ansvarige landshövdingen frikändes, landsfogden fick 500 kr. böter för "ämbetsfel", militärtruppens befälhavare fick åtta dagars arrest utan bevakning, truppens löjtnant tio dagar och en furir tre dagar. Många hårda domar utdömdes för deltagare i demonstrationen och i protestmöten på olika håll i landet. Demonstrationens ledare i Ådalen, Axel Nordström, sedermera f. ö. riksdagsman, dömdes till två års och sex månaders straffarbete. "Ett monument över borgerlig rättsskipning i Sverige under den stora ofärdens tid" (adv. Georg Branting).

Den 14 maj 1981 är det 50 år sedan Ådalenhändelserna inträffade. Vi har redogjort för dessa händelser dels för att de torde vara relativt okända för en yngre generation, dels för att motivera följande förslag.

Vi anser att det genom ett initiativ av riksdagen bör resas ett minnesmärke över dem som föll för militärens kulor i Ådalen – självfallet inte som ett monument över de blodsdåd som förövades men som en erinran om ett viktigt avsnitt i arbetarrörelsens historia, värt att minnas och lära av i den betydelsefulla kampen för frihet och demokratiska rättigheter.

Som föredöme kan hänvisas till det av Stockholms stad resta monumentet, La Mano, över de svenskar som stupade i Spanien för demokratins sak. Den omfattande konstnärlävlan som i samråd med Konstnärernas Riksorganisation utlystes samlade inte mindre än 90-talet förslag, bland vilka en jury utsåg förste pristagaren Liss Eriksson. Invigningen av detta monument i juni 1977 blev en minnesvärd högtidlighet. Ett monument över offren för Ådalenhändelserna bör skapas på likartat sätt och vara färdigt till 50-årsdagen

den 14 maj 1981. Eventuellt kan en särskild kommitté tillsättas för denna sak.

Ådalen-offren är begravda under en blygsam sten med författaren Erik Blombergs kända Gravskrift:

Här vilar
en svensk arbetare
Stupad
i fredstid
Vapenlös
värnlös
Arkebuserad
av okända kulor
Brottet var hunger
Glöm honom aldrig!

Under de stormiga Ådalen-dagarna med fem dödsoffer präglades av en chefredaktör, sedermera statsråd, orden: "Skall ej glömmas, ej heller upprepas." I den andan bör minnesmärket resas.

Med hänvisning till vad som anförts hemställes

att riksdagen beslutar att låta skapa ett monument över offren för Ådalenhändelserna, att uppföras på därför lämplig plats till 50-årsdagen den 14 maj 1981.

Stockholm den 24 januari 1978

ROLF HAGEL (apk)

ALF LÖVENBORG (apk)